

*Şemsüddîn ez-Zehebî'nin Hadis Talebesine
Vasiyyeti: en-Nasîhatü'z-Zehebîyye
(Vasiyyetü'z-Zehebî li-Muhammed İbn Ebî'l-
Fadl Râfi' es-Sellâmî)*

İbrahim HATİBOĞLU*

Giriş

Vecîz ifadeli nasihat veya vasiyyet metinleri ilim geleneğinin yaygın bir türüdür. Aynı tür telif geleneğini her bir ilim dalı bağlamında sürdüren metinler ise daha ziyade âdâb eserleri olarak telif edilmişlerdir. İlim ehlinin genellikle oğluna ya da talebelerinden herhangi birine hitâben veya vefatı öncesinde kaleme aldığı vasiyyet veya nasihat metinleri sadece adı geçen kişiye hitâben değil, genel maksatlı olarak kendisini nasihatlerin muhâtabı kabul eden herkes için kaleme alınmış çok değerli muhalled eserlerdir.

Bilindiği üzere, doğrudan veya dolaylı olarak Kur'ân-ı Kerîm'de pek çok vasiyete/tavsiyeye yer verilmiştir.¹ Gönül Sultânımız Efendimizin de ümmetine pek çok vasiyeti hadis kaynaklarında yer almıştır.² Sahâbe başta olmak üzere selef-i sâlihîn de vasiyyet metni yazma konusunda hassasiyet göstermişlerdir. Sahâbe-den Hz. Ebû Bekr, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Mu'âz Efendilerimizin her biri ümmete tavsiyeler içeren rivayetleri söz konusudur. Onların yoluna tabi olarak sonraki ulemâda ilmî, irfânî ve ahlâkî içerikli hayat tecrübelerini, gelecek

* Yalova Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Hadis, YALOVA
ihatioglu@hotmail.com

ORCID: 0000-0002-9775-2625

Geliş: 01.13.2025

Yayın: 30.06.2025

¹ Meselâ bkz. "وَلَقَدْ وَصَّيْنَا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَإِيَّاكُمْ أَنْ اتَّقُوا اللَّهَ" / Sizden önce kendisine kitap verilenlere ve size 'Allâh'tan ittikâ edin,' diye emrettik/vasiyet ettik" (en-Nisâ/4), 131; "وَمَا وَصَّيْنَا" / İbrâhîm'e, Mûsâ'ya, 'İsâ'ya emrettiğimiz/vasiyet ettiğimiz şey 'dini dosdoğru ikâmâ edin ve dîn konusunda tefrikaya düşmeyin' diye ifade ettiğimiz şeydir" (eş-Şûrâ/42), 13; Ayrıca, Hz. Lokmân'ın evlâdına nasihatleri de bu kabil vasiyyet veya tavsiye nitelikli ifadelerdir.

² Peygamber Efendimizin Ebû Sa'îd el-Hudrî'ye hitâben söylediği "أَوْصِيكَ بِتَقْوَى اللَّهِ فَإِنَّهُ رَأْسُ كُلِّ شَيْءٍ / Sana Allah Teâlâ'dan ittika etmeyi emrediyorum/vasiyet ediyorum, zira o, her şeyin başıdır," şeklindeki sözleri de bu vasiyetlerden birisidir (bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 82).

nesiller tarafından istifade edilmek üzere kaleme almışlardır. Selef-i sâlihînin vasiyetlerinden örnekler içermesi bakımından Ebû Süleymân Muhammed b. Abdullâh b. Ahmet İbn Zebr er-Rabâ'î'nin (v. 379) telif ettiği *Vasâyâ'l-Ulemâi 'inde Hudûri'l-Mevt* (nşr. Salâh Muhammed el-Hîmî, Abdülkâdir el-Arnaût, Beyrut: Dâru İbn Kesir 1409/1989, 145 sh.) müellifin vefat ettiği dördüncü asrın sonlarına kadarki nasihatleri içeren gözöl bir örnektir.

Vasiyyet ve nasihat metinleri nispeten kısa ve tesir gücü yüksek metinler olup aynı gaye ile daha mufassal olarak âdâb metinleri de telif edilmiştir. Bu bağlamda, her ilim dalı ilgililerine, söz konusu ilimle meşguliyyete hazırlık olmak üzere âdâb ve erkânını muhtelif eserlerle ulaştırmıştır. Bu amaçla hadis, tefsir, fıkıh, kelâm gibi ilim dallarının âdâb ve erkânına dair eserler telif edildiği gibi muhtelif mezhep imamları da benzeri metinler telif etmiş, yazdıkları nasihat ve vasiyyet metinleri sonraki nesillere intikâl etmiştir. Özellikle tasavvufa dair nasihat ve âdâb metinleri bütün tasavvuf büyüklerini ve tarikatleri kuşatacak şekilde yaygınlık kazanmıştır.³

Sözelimi, Ebû Abdurrahmân es-Sülemî (v. 412/1021), Ebû'l-Kâsım İbn Mende (v. 470/1078), Hatîb e-Bağdâdî (v. 463/1071), Ebû'l-Velîd el-Bâcî (v. 474/1081), Ebû Hâmid el-Gazzâlî (v. 505/1111), Seyyid Ahmed er-Rufâ'î (v. 578/1182), Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî (v. 597/1201), Fahrüddîn er-Râzî (v. 606/1210) İbn Kudâme (v. 620/1223), Şihâbüddîn es-Sühreverdî (v. 632/1234), İbn Arabî (v. 638/1240), Sadrüddîn el-Konevî (v. 673/1274), Takiyyüddîn es-Sübkî (v. 756/1355), Aziz Mahmûd Hüdâî (v. 1038/1628), Kutbüddîn Mustafa el-Bekrî (v. 1162/1749), Ebû Saîd el-Hâdimî (v. 1176/1762) gibi pek çok âlim ve ârif kimse gerek oğullarına hitâben gerekse talebelerinden birine hitâben; ancak genel ilim ehlini ilgilendiren vasiyyet ve nasihat metinleri te'lif etmişlerdir.

ez-Zehabî ve en-Nasihatü'z-Zehabiyye'si

Babasının altın işlemeciliği sanatıyla meşgul olması sebebiyle İbnü'z-Zehabî zamanla da ez-Zehabî lâkabıyla şöhret bulan Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân et-Türkmanî ed-Dımaşkî (v. 748/1348) Şam'ın ilmî ve irfânî vasatından iyi derecede istifade etmiş âlim ve zâhid bir kişidir. Gerek kendilerinden eğitim aldığı üstatları gerekse yetiştirdiği talabelerinde ez-Zehabî'nin her iki yönünün de tezâhürlerini görmek mümkündür.

ez-Zehabî de yukarıda işaret edilen ulemâ ve hikmet ehli kimselerin yoluna ittiba ederek vasiyyet geleneğini sürdürmüş, *en-Nasiyyetü'z-Zehabiyye* adıyla ma'rûf *Vasiyyetü'z-Zehabî li-Muhammed İbn Ebî'l-Fadl Râfî' es-Sellâmî* adlı nasihat metnini kaleme almıştır. İbn Râfî'in tam adı Muhammed b. Ebû'l-Fadl Râfî' b. Ebî Muhammed Hicres b. Muhammed b. Şâfi' b. Muhammed b. Nî'met eş-Şâfi' es-Sellâmî es-Sumeydî el-Havrânî'dir (v. 774/1333). Kendisi, aslen Mısır

³ İsmâ âlimlerinin nasihat/vasiyyet ve bunlara dair belirledikleri esaslar hakkında bkz. Mustafa Çağrırcı, "Nasihat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXII, 408-409.

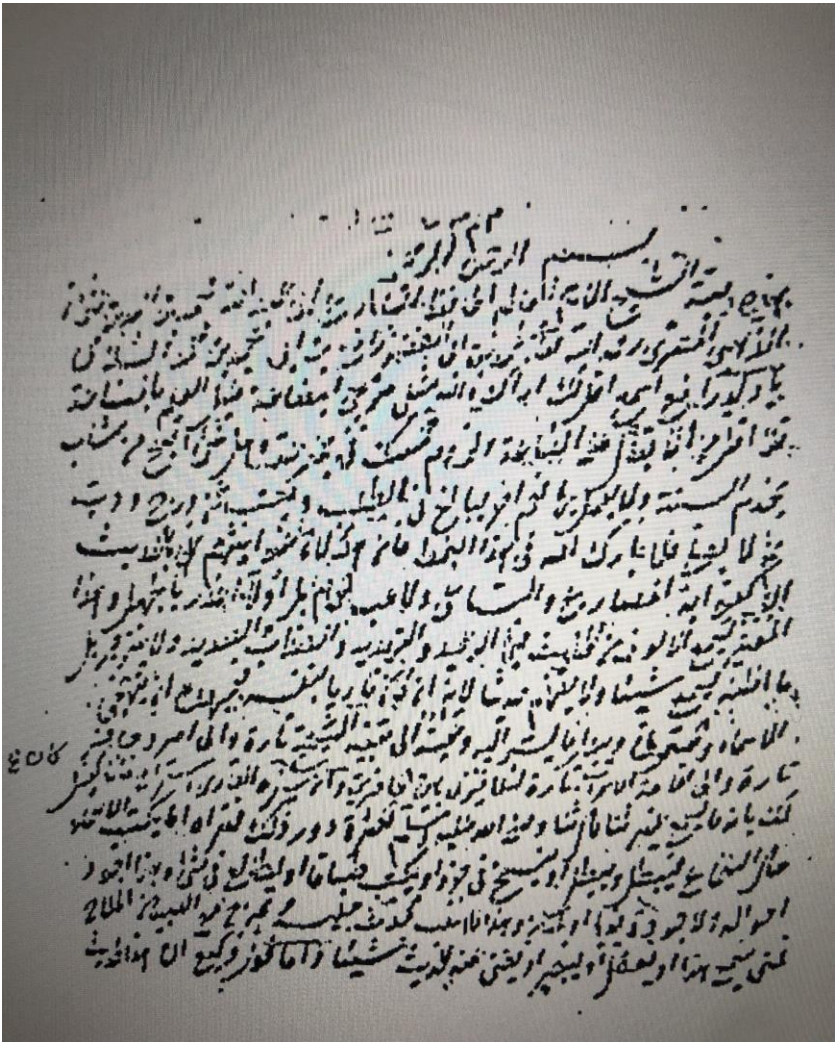
doğumlu olup, Dımaşk'ta yetişmiş âlim hâfız mutkin ve çok rihlesi olan bir muhaddistir. *en-Nasiyyetü'z-Zehebiyye*'nin Şemsüddîn ez-Zehebî'ye nisbeti konusunda hiçbir tereddüt bulunmamaktadır. El yazması nüshalarda eser ona nisbet edildiği gibi talebesi Ebû Nasr Abdülvehhâb b. Ali es-Sübkî (v. 771) de eseri ona nisbet ederek belirli parçalarını eserinde nakletmiştir.

İbn Râfi' es-Sellâmî nasihatnamenin muhâtap kişisi olup mahtûtalarda da işaret edildiği şekliyle eserin ona hitâben yazıldığı ifade edilmektedir. İçerikte işaret edilen ibadet, takva ve amele yönelik kusurlar, ez-Zehebî'ye bir muhaddis olma yolunda kendisine büyük umutlar bağlayan İbn Râfi'in babasının bildirilmesiyle vâkıf olunması muhtemel hususlar olup tavsiyeler de terbiye ve ıslah amaçlıdır. Bu yüzden içerik İbn Râfi'e yönelik hususlar olmaktan ziyade söz konusu kusurların kendisinden sâdır olduğu herkese yönelik olarak şekillenmiştir. Onun yazmış olduğu eserler ve hakkında söylenen tezkiye maksatlı ifadeler de bunu ortaya koymaktadır. İbn Râfi'e, hocası ez-Zehebî'nin vefatının ardından Takiyyüddîn es-Sübkî tarafından Dârü'l-Hadîsî'l-Fâdiliyye'de hadis tedrisi vazifesi tevdi edilmiştir. Yine hocası kendisi için âli isnadlarından oluşan bir hadis cüz'ü kaleme almış, İbn Râfi' de hocasının *el-Müştebeh fi'r-ricâl* adlı eserine bir zeyl kaleme almıştır. İbn Râfi' ayrıca Dımaşk'ta bulunan Dârü'l-Hadîsî'n-Nûriyye'de de hocası el-Mizzî'nin (v. 742/1341) vefatının ardından hadis tedrisi ile muvazzaf kılınmıştır. Onun ifâ ettiği söz konusu vazifeler İbn Râfi'in ilmi ehliyetini tam olarak ortaya koyan önemli mesuliyetlerdir. Ulemânın onun hakkında ilim, takvâ ve salâh ehli olduğuna dair beyanları da bu hususu destekler.

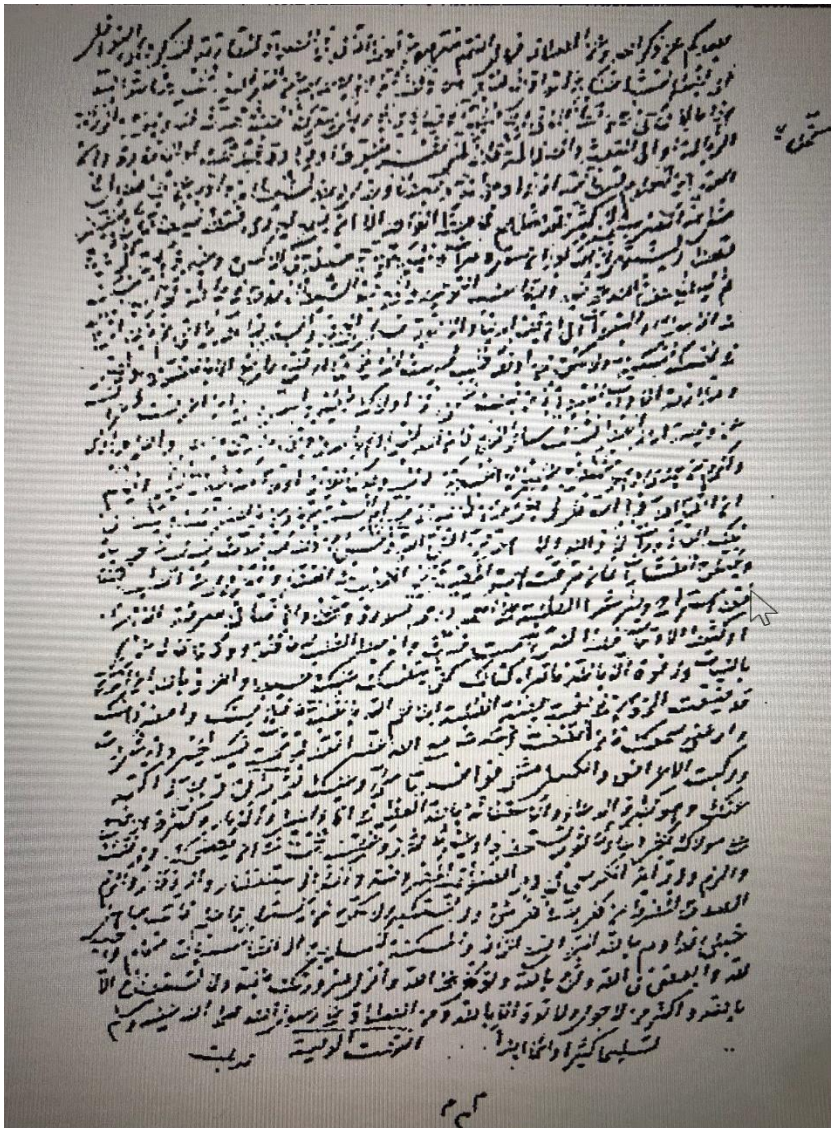
Ulemâ arasında bilindiği şekliyle *en-Nasihatü'z-Zehebiyye* muhtelif kaynaklarda metin olarak nakledildiği gibi⁴ el yazması nüshası da mevcuttur. Ebû Abdullâh Muhammed b. İshâk b. Muhammed İbn Mende'nin (v. 395/1005) *Beyânü nakli'l-ahbâr ve şerhi mezâhibi ehli'l-âsâr ve hakîkati's-sünen ve tashihi'r-rivâyât*⁵ adlı eseri ile birlikte neşredilmiştir. Ayrıca *en-Nasihatü'z-Zehebiyye*'nin Mahtûtâtü'l-Câmi'ati'l-İslâmiyye'de (nr. 1052, musavverât) bir diğer nüshayla mukâbele edilmiş bir buçuk sayfalık bir nüshası mevcuttur.

⁴ Söz konusu nasihatnâmeden ez-Zehebî'nin talebesi Ebû Nasr Tâcüddîn Abdülvehhâb b. Ali es-Sübkî (v. 771/1370) *Mu'idü'n-ni'am ve mübidü'n-nigam* adlı eserinde söz etmiş; nasihatnamenin muhtevâsında geçen bazı hususları da müzâkere ederek nakletmiştir (nşr. Muhammed Ali en-Neccâr vdğ. Kahire 1413/1993, s. 89).

⁵ nşr. Abdurrahmân b. Abülcebbâr el-Feryüvâi, Riyad: Dârü'l-Müslim 1416/1995.

Şekil 1: en-Nasihati'z-Zehebiyye'nin Başlangıç Sayfası

Şekil 1: en-Nasihatü'z-Zehebîyye'nin Bitiş Sayfası

en-Nasihatü'z-Zehebîyye'nin, muhtevasının dikkat çeken kısımlarına aşağıda temas ederken de görüleceği üzere ez-Zehebî'nin İbn Râfî'yi muhatap kabul etmekten ziyade hadis ile meşgul olanları eğitici üslubu son derece dikkat çekicidir.

en-Nasihatü’z-Zehebîyye’nin Muhtevası

Şemsüddîn ez-Zehebî’nin ‘Râfi’in Evlâdı!’ diyerek başladığı *en-Nasihatü’z-Zehebîyye*’de kendisi ile edeb kusuru bulunan kişi arasında “seni de kendime benzer görüyorum,” ifadesiyle kurduğu ilişki nasihatın samimiyet esaslı olduğunu göstermektedir. Bu çerçevede, kusur gören de kusur işleyen de ilmi noktadan, bilgisi sınırlı ve ahlâkî zafiyetlerle ma’lûldür. Bu sebeple kişi durumu ne olursa olsun kulluk kusuru işlememeye ve farz namazlarını cemaatle kılmaya özen göstermeye çalışmalıdır.

Özellikle hadisle ilgilendiğini söyleyip de sünnetin gereklerini yerine getirmeyen genç ilim tâliplerinin bütün himmetini âlimlerin rivâyetlerini cemetmeye teksif etmesi ve farzlar konusunda gevşek davranmasının ne kendisine ne ilmî faaliyetlere bir hayrı dokunacaktır.

Ahlâkını kemâle erdirmeye çalışmayan ve ibadetlerinde hassas davranmayan sadece hadis rivâyeti esnasında sıkça duyduğu ‘حَدَّثْنَا/bize tahdis etti’, ifadesi ve rivâyetler esnasında alışkanlık gereği söylenegelen ‘صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ/Allah Teâlâ ona salât ve selâm eylesin’ cümlesidir. Oysa ehil olmayan bu tür talebelerin bir kısmı daha hadisleri doğru düzgün okuyamaz, bir kısmı hadis meclisinde etrafi gözetler.

Vasiyetinde hadis meclislerinde gördüğü yanlışlıkları sıralayan ez-Zehebî; kimi tâliblerin sadece istinsaha, kimilerinin nüshaların evsâfına, kimisinin arkadaşlarıyla şakalaşmaya ve eğlenceye odaklandığına dikkat çekerek hadis ilminin ancak ciddiyetle ve hadisle amel etmeyi düşünen kişiye fayda sağlayacağını vurgular. Hadis ehline göre cemaatle namazı, zikrullâhî ve dindarlaşmayı temin etmeyen hadis ile meşguliyeti maişet kapısı gören kişiyi farzlardan uzaklaştıran şey hadis ilmi olamaz. Takva ve güzel ahlâk sahibi olmayan, peygamber edebîyle edeplenme yoluna girmeyen Allâh’ın nasihatine kulak asmayan hadis talebesinin tahsili ancak günaha girmesine vesile olur.

Tâlib-i hadiste görülen kusurların en kötüsü ise hadis uydurma ya da rivayetleri tahrif etme, hadisle meşguliyeti ilmi çıkarları için kullanma, başkalarının kitaplarını çalma veya vakıf mallarını gasp etme gibi davranışlar olup ez-Zehebî’ye göre kendisinde bu tür kusurlar gözüken kimse hadis ehli görünümünde bir sahtekârdır. Bu kimselerin her türlü ameli de kendi niyetlerine göre karşılık görecektir.

ez-Zehebî vasiyet metni boyunca beyan ettiği kusurları işlememenin yolunun; yapılan tavsiyelere kulak vermek, Allâh Teâlâ ile güçlü bağlar kurmak, bolca dua etmek, Allâh’tan gece gündüz yardım dilemek, özellikle vakit namazlarının ardından ihlâsla dua edip Allah’a yönelmek, âyete’l-kürsî’yi çokça okuyup zikir ve istiğfar ile meşgul olmaktır. Yine hadis tahsilinin hâlis bir niyetle kibirlenmeden, makam ve mevki beklentisi içine girmeden, Allah Resûlü Efendimizin hayatın bütün safhalarında rehber edinmek gayesiyle olmasıdır.

Sonuç olarak *el-Vasiyyetü’z-Zehebiyye*, ilmin sadece bilgi ve unvan için değil ubûdiyyet ve ahlâk ile ilmin fayda hâsıl edeceğini, hadis tâlibinin hem davranışlarında hem ibadetinde örnek olması gerektiğini güçlü bir şekilde vurgulayan bir iç muhasebe çağrısıdır.

en-Nasîhatü’z-Zehebiyye’nin Türkçe Tercümesi

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla. Bu, –Allâh Teâlâ kendisine rahmetiyle muâmele eylesin– hâfız, mâhir, üstün âlim, imâm, muhaddis ve kıraat alanında üstat, Ebû Abdullâh Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehbî'nin, Muhammed b Ebû'l-Fazl Râfî' b. Ebî Muhammed b. Muhammed es-Sallâmî'ye vasiyetidir.

Ey Evlâd-ı Râfî! Dinle! Sana diyorum ki Allah'a yemin ederim ki, ben kendimi ve seni, ilimden nasibi az, hadis sahasında ilmi yetersiz olarak görüyorum. Bu yüzden itaat etmekten ve beş vakit namazını cemaatle kılmaya yönelmekten geri durma. Zira sünnete hizmet eden, ancak gereği ile amel etmeyen bir gençten daha kötü durumda kim olabilir? Evet, kişi ilim tahsili uğrunda aşırı derecede gayret gösterip hoca ayırt etmeksizin, ilim basamaklarından birer birer çıkarken bir yandan nüsha istinsâh eder fakat sonra da namazını kılmaksızın tahsîlini sürdürürse Allâh Teâlâ ona bereket lütfetmez. Çünkü bu gibilerin hadis konusundaki şaşkınlıkları, güreşçilerin, koşucuların ve güvercinle oynayanların sapması gibidir. Hatta sözü edilen bu kimseler cahilliklerinden dolayı (hadis râvîsinden) daha ma'zurdurlar.

Bu tökezleyen kişi, içinde uyarı, tehdit ve şiddetli azâbın bulunduğu binlerce hadisi dinler ancak hatasından vazgeçmez. Hatta ben, onun hiçbir şey semâ' etmediğini ve hiçbir hadisi anlamadığını düşünüyorum. Çünkü eğer kendisi okuyan ise isimleri ve metinleri hece hece okumaya çalışmakla meşgul olup kendisine işaret edilen yerleri karıştırır. Gözleri bazen şeyhin uyarısına, bazen mecliste hazır bulunan tüyü bitmemiş bir gence bazen de mecliste bulunanlardan utanç duymamak için gramer kurallarının yerli yerince tatbikine yönelir. Ancak, okuyucu kendisi değil de başka birisiyse, o zaman rahat eder.

Ben senin adına kefilim ki, o kişi sadece 'حَدَّثَنَا قَالَ حَدَّثَنَا' /Bize haber verdi, dedi ki bize haber verdi' ve defalarca tekrarlayıp durması dolayısıyla 'صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ' /Allâh Teâlâ onun üzerine salat ve selam eylesin' cümleleri dışında hiçbir şey semâ' etmemiştir. Onu ya hadis semâ' esnasında ricâlin isimlerini yazarken –ki onda da hata eder ve karıştırır– bir kısmını da siler ya da sıralamayı değiştirir; ya da bir hadis cüz'üne veya kitaba gördüğü şekliyle istinsah veya yüzeysel olarak göz gezdirir. Bu, onun en iyi halidir. Ne var ki bu hâlde veya bu durumda bile gerçek bir iyilik yoktur. Onun sık rastlanan hâli, meclis arkadaşlarına hadis rivâyet etmek ve oyun oynayan çocuklarla şakalaşmaktır. Böyle bir durumda kişi ne zaman hadîsi semâ' edecek, akledecek ya da kavrayacak ve hadisin kendisi bizzat ona bir fayda temin edecek?

“Vekî’in, “Bu hadis sizi Allah’ı zikretmekten ve namazdan alıkoyuyor; ‘Artık vazgeçtiniz mi?’ şeklindeki ifadesine gelince; o bu sözünü, zikirle birlikte kılınan namaz yani nafilâ namazlar için söylemiştir; yani (sizin hadis rivâyetiyle) meşguliyetiniz sizi nâfilele ibâdetle meşgul olmaktan alıkoyuyor, onlardan vazgeçin, demektir. Ancak farz olan beş vakit namazdan sizi alıkoyması söz konusu değildir; Allah korusun, bu onların hayatlarında asla olmamıştır. Zaten bizim ilim tahsilimiz esnasında ve öncesinde de bu böyleydi. Zira bir muhaddisin namazı terk etmesi mümkün olabilir mi! Eğer terk ederse o aşağılık bir kimsedir, pislîğe batmıştır ve sapıklık içindedir ve yanlış yola düşmeye mahkûmdur. Eğer bir kimse, kendini ilimle değil de ahlâksızlıkla (livata – تَلَوُّط) veya fuşşa aracılıkla (فِیَادَة) tamamladıysa artık kemale ermiş (!), hedefe ulaşmış (!) sayılır.

(Hadis talebesinin) ilimle amelden nasibi az ise, o kimse ancak zillet ve sapıklıkta daha da ilerlemiş; dînini şeytanına feda etmiş ve iyilikten yüz çevirmiş olur. Böyle bir kimseden hayır gelir mi? Allah onlar gibi kimselerin sayısını artırmasın! Bu tür kimselerin nasibine düşen tek şey, sadece rivâyet etmek için dinlemektir. Ne var ki (Allâh Teâlâ) onu, niyetinin/umduğunun tam zıddıyla cezalandırır. Allah Teâlâ onun kusurunu defalarca örtmüş olmasına rağmen (bu hâlini sürdürmesi sebebiyle) onu teşhir eder ve o kişi (kötü şöhretiyle) insanların dillerinde bir lokma gibi çiğnenip durmakla kalmaz âlimler arasında adı ibretle anılan bir kimse hâline de gelir. Sonra Allah Teâlâ onun kalbini mühürler ve böylece belki tevhidden de mahrum kalır; şeytan onda tamah eder ve iç âlemine bozulma ve yıkım hâkim olur; İslâm ve nübüvvet hakkında onu tereddüte düşürür. Böylece hem dünyasını hem ahiretini kaybeder. Allah’tan bağışlanmamızı ve (kusurlarımızı) örtmesini niyâz ediyoruz. O hâlde sadece Allah Teâlâ’ya (güvenip) dayan!

Ey kardeşim! Sonra Allah’a dayanarak diyorum ki; âciz nefsin konusunda Allâh Teâlâ’dan ittikâ et, takvâ üzere ol! Hadis talebinin kendisini cehenneme sürüklediği kimselerden olmayasın!. Çünkü Râfî, ancak takva, hayır ve Nebvî adâba sıkı sıkıya yapışmakla yükseldi. Eğer nasihatimi kabul edersen, gerçekten hayır ve hürmete en layık sen olursun. Ancak Yüce Allah’ın vasiyetinden yüz çevirirsen, tüm zaman boyunca seni lanetlerim. Çünkü sözün en doğrusunu söyleyen emredenlerin en merhametlisi, vahyedenlerin en iyi bileni, hidâyete erdirenlerin en lütufkârı ve bize kendimizden daha müşfik olan Allah Teâlâ şöyle buyurur; “Andolsun ki, sizden önce kendilerine kitap verilenlere de, size de Allah’a karşı takvalı olmanızı emrettik” (Âl-i İmrân, 3/114).

Öyleyse Allah için söyle bana! Sünnete hizmetkâr olan herhangi bir kimsenin namazları konusunda gevşeklik göstermesi ya da bu tür çirkinliklerle meşguliyeti olacak iş mi? Asla! Allah’a yemin ederim ki olamaz! Böyle bir kimse, Allâh’tan ittikâ eden bir kimse olamaz. Bütün bunlardan çok daha kötüsü ve bedbahtı ise, hadislerinde yalan söyleyen asılsız sözler uyduran (yalancı ve sahte) muhaddistir. Eğer onun gazâbı celbeden hevesi, nakilde yalan ve metinlerde tahrifat yapmaya kayarsa, o zaman rahatlar ve talebeler onun hem adını ve resmini süreten

hem de manen tamamiyle silerler. Senin hadis cüzlerini çalmakla, vakıf kayıtlarını silmekle meşgul olman ise, hadisçi kılığıyla yaptığın bir hırsızlıktır. Şayet kişi hadis tahsilini maişet kapısı veya dükkân yaparsa, bu ameller de niyetlere göre karşılık bulur. Allah'tan başka hiçbir güç yoktur. 'Kitabını oku! Bugün sana kendi nefsin hesap görücü olarak yeter' (İsra, 17/14).

Ve zamanımı Allah'ın kendilerini üstün gelme tutkusu ile imtihan ettiği tembel talebeleri tavsif etmekle boşa harcamış olmaktan Allah'a sığınırım. Gözlerini aç, zihnini hazır et ve beni dinle. Eğer bundan faydalanır ve Allah ile sağlam bir ahit yaparsan, senden hayır umarım. Ama eğer benim gibi yoldan sapar, ilgisiz ve tembel olursan, eyvah bana ve sana! Ancak geride kalan bir yol daha var, bunu senden saklamayacağım: O da gecenin ve gündüzün her anında Allah'a çokça dua etmen ve O'ndan yardım dilemendir. Dolayısıyla seni ıslâh etmesi ve muvaffak kılması için her türlü me'sûr veya me'sûr olmayan duaları hatırlayarak beş vakit namazın ardından Rabbine ısrarla yönel.

Farz namazlardan sonra âyete'l-kürsîyi okuman, seni ıslah etmesi ve muvaffak kılması için dua et. İstiğfârı veya zikri çokça yap. Her işte, her durumda doğruluğa sıkı sıkıya sarıl, kibirli olma. Bildiği hususlarda kibirlenen kimselerden olma. Sen aklı kıt, cahil birisin. Öyleyse Allah rızası için mü'minlere karşı –fasıklar hariç– aşırı tevâzu ve yumuşak huyluluk üzere devam et. Allah için sev, Allah için nefret et. Allah'a güven ve Allâh'a dayan. İhtiyacını (sıkıntını) yalnızca Allah'a arz et. Kendini sadece Allah'a muhtaç bil. "Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh" demeyi çokça tekrar et. Daima ve sonsuza kadar Peygamberimiz sallallahu aleyhi ve sellem üzerine çokça salât ve selâm getir.

en-Nasîhatü'z-Zehebîyye'nin Metni

وَصِيَّةُ الذَّهَبِيِّ لِمُحَمَّدِ بْنِ أَبِي الْفَضْلِ رَافِعِ السَّلَامِيِّ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ هَذِهِ وَصِيَّةُ الشَّيْخِ الْإِمَامِ الْحَافِظِ الْبَارِعِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ عُثْمَانَ الذَّهَبِيِّ الْمُقَرَّرِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى لِمُحَمَّدِ بْنِ أَبِي الْفَضْلِ رَافِعِ بْنِ أَبِي مُحَمَّدٍ بْنِ مُحَمَّدٍ السَّلَامِيِّ يَا وَلِيدُ رَافِعِ اسْمِعْ أَقْلَ لَكَ أَرَاكَ وَاللَّهِ بِثُلَايِ مُزَجِّجِي الْبُضَاعَةِ قَلِيلَ الْعِلْمِ بِالصَّنَاعَةِ فَلَا أَقْلَ مِنَ الْإِقْبَالِ عَلَى الطَّاعَةِ وَلُزُومِ خَمْسِكَ فِي جَمَاعَةٍ وَهَلْ شَيْءٌ أَفْبَحُ مِنْ شَابٍ يَحْدُثُ السَّنَةَ وَلَا يَعْمَلُ بِهَا نَعَمَ آخَرُ يَبَالُغُ فِي الطَّلَبِ وَيَكْتُتِبُ عَمَّنْ دَرَجَ وَدَبَّ ثُمَّ لَا يُصَلِّي فَلَا بَارَكَ اللَّهُ فِي هَذَا التَّمَطِّ فَإِنَّهُ هُوَ لَا مَا غَوَّاهُمْ بِالْحَدِيثِ إِلَّا كَغَوَايَةِ الْمُصَارِعِ وَالسَّاعِيِ وَلَا عِبَ الْحَمَامِ بَلْ أَوْلَاءُ أَغْدَرُ بِالْجَهْلِ وَهَذَا الْمُعْتَرِ يَسْمَعُ الْأُلُوفَ مِنَ الْحَدِيثِ فِيهَا الْوَعِيدُ وَالنَّهْيُ وَالْعَذَابُ الشَّدِيدُ وَلَا يَنْزَجِرُ بَلْ مَا أَظْلَمَ يَسْمَعُ شَيْئًا وَلَا يَفْهَمُ حَدِيثًا لِأَنَّهُ إِنْ كَانَ قَارِنًا بِنَفْسِهِ فَيَجْهَدُهُ أَنْ يَتَهَجَّى الْأَسْمَاءَ وَالْمُتَوْنَ وَيُبَدِّلَ مَا يُشِيرُ إِلَيْهِ وَعَيْنُهُ إِلَى تَنْبِيهِ الشَّيْخِ تَارَةً وَإِلَى أَمْرٍ حَاضِرٍ تَارَةً وَإِلَى إِقَامَةِ الْإِعْرَافِ تَارَةً لَيْثًا يُخْزِي بَيْنَ الْحَاضِرِينَ وَإِنْ كَانَ غَيْرُهُ الْقَارِئُ اسْتَرَاحَ فَأَنَا كَفِيلٌ لَكَ بِأَنَّهُ مَا يَسْمَعُ غَيْرَ حَدَّثَنَا قَالَ حَدَّثَنَا وَصَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّم لِكَثْرَةِ دَوْرِ ذَلِكَ فَتَرَاهُ إِذَا يَكْتُتِبُ الْأَسْمَاءَ حَالَ السَّمَاعِ فَيَبْطِلُ وَيَبْطِلُ أَوْ يَنْسَخُ فِي جُزْءٍ أَوْ يَكْتُتِبُ طَبَاقًا أَوْ يُطَالِعُ فِي شَيْءٍ وَهَذَا أَجُودُ أَحْوَالِهِ وَلَا جُودَةَ فِيهَا

أَوْ بِمَكَانٍ وَهَذَا الْأَعْلَبُ يُحَدِّثُ جَلِيسَهُ وَيَمْرُحُ مَعَ الصَّبِيَّانِ الْمَلَّاحِ فَمَتَى يَسْمَعُ هَذَا أَوْ يَقُولُ أَوْ يَنْصُرُ أَوْ يُغْنِي عَنْهُ الْحَدِيثَ شَيْئًا وَأَمَّا قَوْلُ وَكَيْعٍ إِنَّ هَذَا الْحَدِيثَ يَصُدُّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُتَّبِعُونَ؟ فَهَذَا قَالَهُ فِي الصَّلَاةِ الْمَقَارَنَةِ لِلذِّكْرِ وَهِيَ التَّوَافُلُ أَيْ يَقْلِلُ تَشَاغُلُكُمْ بِالتَّوَافُلِ فَانْتَهَوْا عَنْ ذَلِكَ أَمَّا أَنْ يَصُدُّهُمْ عَنِ الْفَرَاغِ الْخَمْسِ فَحَاشَا لِلَّهِ هَذَا مَا كَانَ فِي سَيْرِهِمْ قَطُّ إِلَّا فِي أَيَّامِ طَلَبِنَا وَقَبْلَهَا بِمُدَّةٍ وَهَلْ يَتْرُكُ الصَّلَاةَ مُحَدِّثٌ إِلَّا وَهُوَ مِنَ الرُّذَالَةِ الزُّبَالَةِ أَوْ إِلَى التَّعَثُّرِ وَالضَّلَالَةِ فَإِنْ كَمُلَ نَفْسُهُ بِتَلَوُّطٍ أَوْ قِيَادَةٍ فَقَدْ تَنَتَّ لَهُ الْإِفَادَةُ وَإِنْ اسْتَعْمَلَ مِنَ الْعُلُومِ قِسْطًا فَقَدْ ارْتَدَّ مَهَانَةً وَخَبَطًا وَبَدَّلَ دِينَهُ لِشَيْطَانِهِ وَأَذْبَرَ عَنِ الْخَيْرِ فَهَلْ فِي مِثْلِ هَذَا الضَّرْبِ خَيْرٌ لَا كَثُرَ اللَّهُ بِمِثْلِهِمْ فَمَا حَظُّ الْوَاحِدِ مِنْ هَؤُلَاءِ إِلَّا أَنْ يَسْمَعَ لِيُزَوِّيَ فَقَطَّ فَلْيَعَابَتْنِ بِتَقْيِضِ قَضَائِهِ وَلَيْسَ هُنَاكَ اللَّهُ تَعَالَى بَعْدَ أَنْ سَتَرَهُ مَرَاتٍ وَلَيْتَعَيَّنَ مُضْغَةً فِي الْأَلْسِنِ وَعِبرَةٌ بَيْنَ الْمُحَدِّثِينَ ثُمَّ لِيَطْعَنَ اللَّهُ عَلَى قَلْبِهِ وَرُبَّمَا سَلِبُ التَّوْحِيدِ وَطَمَعٌ فِيهِ الشَّيْطَانُ فَدَخَلَ فِي بَاطِنِهِ الْخُرَابُ وَشَكَّكَهُ فِي الْإِسْلَامِ وَالتَّوْبَاتِ إِلَى أَنْ يَحْصِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ نَسَّأَ اللَّهُ الْعَفْوَ وَالشَّرَّ فَبِاللَّهِ تَعَالَى يَا أَخِي ثُمَّ بِاللَّهِ اتَّقِ اللَّهَ فِي نَفْسِكَ الْمُسْكِنَةِ وَلَا تَكُنْ مِمَّنْ أَذْخَلَهُ طَلَبُ الْحَدِيثِ النَّارَ فَمَا ارْتَفَعَ رَافِعٌ إِلَّا بِالتَّقْوَى وَالْخَيْرِ وَمِلَازِمَةِ الْأَدَابِ النَّبَوِيَّةِ فَإِنْ قِيلَتْ نُضْجِي فَمَا أَوْلَاكَ بِالْخَيْرِ وَالتَّوْقِيرِ وَإِنْ أَعْرَضْتَ كَأَعْرَاضِكَ عَنْ وَصِيَّةِ الْإِلَهِ الْعَظِيمِ فَبَيِّنَا لَكَ سَائِرَ الدَّهْرِ فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ وَهُوَ أَصْدَقُ مَنْ قَالَ وَأَرْحَمُ مَنْ أَمَرَ وَأَعْلَمُ مَنْ أَوْحَى وَأَكْرَمُ مَنْ هَدَى وَهُوَ أَشْفَقُ عَلَيْنَا مِنْ أَنْفُسِنَا وَلَقَدْ وَصَّيْنَا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَإِيَّاكُمْ أَنْ اتَّقُوا اللَّهَ فَبِاللَّهِ قُلْ لِي هَلْ يَكُونُ طَالِبٌ مِنْ خُدَّامِ السُّنَّةِ يَتَهَاوَنَ بِالصَّلَوَاتِ أَوْ يَتَعَانَى تِلْكَ الْقَادُورَاتِ لَا وَاللَّهِ وَلَا هُوَ مِمَّنِ اتَّقَى اللَّهَ وَأَنْحَسَ مِنْ ذَلِكَ كُلِّهِ مُحَدِّثٌ يَكْذِبُ فِي حَدِيثِهِ وَيَحْتَلِقُ الْفُشَارَاتِ فَإِنْ تَرَفَّتْ هِمَّتُهُ الْمَقِيَّةُ إِلَى الْكُذْبِ فِي النُّقْلِ وَالتَّزْوِيرِ فِي الطَّبَاقِ فَقَدْ اسْتَرَاحَ وَطَرَسَ الطَّلَبُ عَلَى اسْمِهِ وَرَسَمِهِ صُورَةً وَمَغْنَى وَإِنْ تَعَانَى سَرِقَةَ الْأَجْزَاءِ أَوْ كَشَطَ الْأَوْقَافِ فَهَذَا لَيْسَ بِسَمْتٍ مُحَدِّثٍ وَإِنْ جَعَلَ الطَّلَبُ لَهُ مَأْكَلَةً وَدَكَّنَا فَأَلْأَعْمَالُ بِالْيَتَامَى وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ فَافْرَأْ كِتَابَكَ كَفَى بِنَفْسِكَ عَلَيْكَ حَسِيبًا وَأَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ أَكُونَ قَدْ ضَيَّعْتُ الرِّمَانَ فِي نَعْتِ بَطَلَةِ الطَّلَبَةِ أَبْلَاهُمُ اللَّهُ بِالْعَلْبَةِ فَافْتَحَ عَيْنَكَ وَأَخْضَرَ ذَهْنَكَ وَأَرْغَنِي سَمْعَكَ فَإِنْ انْتَفَعْتَ وَعَقَدْتَ مَعَ اللَّهِ عَقْدًا فَقَدْ تَوَسَّمتُ فِيكَ الْخَيْرَ وَإِنْ شَرَدْتَ وَرَكِبْتَ الْإِعْرَاضَ وَالْكَسَلَ مِثْلِي فَوَا حَسْرَتَا عَلَيَّ وَعَلَيْكَ فَتَمَّ طَرِيقُ قَدْ بَقِيَ لَا أَكْتُمُهُ عَنْكَ وَهُوَ كَثْرَةُ الدُّعَاءِ وَالِاسْتِعَانَةِ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ فِي آتَاءِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَكَثْرَةُ الْإِلْحَاحِ عَلَى مَوْلَاكَ بِكُلِّ دُعَاءٍ مَأْثُورٍ تَسْتَحْضِرُهُ أَوْ غَيْرِ مَأْثُورٍ وَعَقِيبَ الْخَمْسِ فِي أَنْ يُضْلِحَكَ وَيُوقَفَكَ وَالزِّمُّ وَلَا بُدَّ آيَةِ الْكُرْسِيِّ فِي ذِكْرِ الصَّلَوَاتِ الْمُفْرُوضَةِ وَأَكْثَرِ الْإِسْتِعَانَةِ وَالْأَذْكَارِ وَالزِّمِّ الصِّدْقِ الْمُفْرِطِ عَنْ كُلِّ بَدٍّ فِي كُلِّ شَيْءٍ وَلَا تَسْتَكْبِرْ وَلَا تَكُنْ مِمَّنْ يَسْتَكْبِرُ بِمَا عَلِمَ فَإِنَّكَ جَاهِلٌ خَبَلٌ قَدَاوِمٌ بِاللَّهِ عَلَى التَّوَاضُعِ الرَّائِدِ وَالْمُسْكِنَةِ لِلْمُسْلِمِينَ إِلَّا الْفَاسِقِينَ مِنْهُمْ وَأَحَبُّ إِلَهُ وَأَبْغَضُ فِي اللَّهِ وَثِقٌ بِاللَّهِ وَتَوَكَّلَ عَلَى اللَّهِ وَأَنْزَلَ ضُرُورَتَكَ بِاللَّهِ وَلَا تَسْتَعِنَ إِلَّا بِاللَّهِ وَأَكْثَرُ مَنْ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ وَمِنَ الصَّلَاةِ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَسْلِيمًا كَثِيرًا دَائِمًا أَبَدًا انْتَهَتْ الْوَصِيَّةُ وَقَوْلُكَ ***